

Ir. P. van der Linden

Med. No. 333

**EXTRA TOETREDING TOT DE LANDBOUW
DOOR WERKLOOSHEID**

VERSLAG VAN EEN PROEFONDERZOEK IN OVERIJSSSEL

Oktober 1985

SIGN: L27-333
EX. NO: C
MLV:

Landbouw-Economisch Instituut

Afdeling Structuuronderzoek

REFERAAT

EXTRA TOETREDING TOT DE LANDBOUW DOOR WERKLOOSHEID

Verslag van een proefonderzoek in Overijssel

Linden, P. van der

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1985

20 p., tab.

Het verslag omvat de resultaten van een in 1984 gehouden proefonderzoek. Het is gebaseerd op een enquête in 4 Overijsselse gemeenten. Centraal staan de redenen waarom boerenzoons van beroep veranderd zijn of veranderen willen, met de nadruk op (dreigende) werkloosheid. Ook de verandering van beroepsplannen van schoolgaanden worden behandeld. Het verslag wordt afgesloten met een vergelijking van de resultaten met een LEI-onderzoek naar beroepskeuze in 1980.

Boerenzoons/Overijssel/Beroepskeuze/Beroepsverandering/Werkloosheid

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Inhoud

	Blz.
1. HET ONDERZOEK	5
1.1 Inleiding	5
1.2 De enquête	5
1.3 De bezigheden van de geënuquêteerden	6
2. DE NOG NIET WERKENDE ZOONS	8
2.1 De schoolgaande zoons	8
2.2 Zoons in militaire dienst	8
3. DE WERKENDE ZOONS	9
3.1 De in de landbouw werkende zoons	9
3.2 De buiten de landbouw werkende zoons	9
3.3 De werkloze zoons	10
4. DE INVLOED VAN WERKLOOSHEID OP HET (GAAN) WERKEN IN DE LANDBOUW	11
5. VERANDERINGEN VAN PLANNEN EN BEROEP SEDERT 1980	13
5.1 De groepen geënuquêteerde zoons	13
5.2 De zoons die in 1980 naar school gingen	13
5.3 De zoons die in 1980 al werkten	15
6. CONCLUSIES	17
7. SAMENVATTING	18

1. Het onderzoek

1.1 Inleiding

In de recente jaren van grote werkloosheid is het vermoeden ontstaan dat jongeren uit agrarische gezinnen die buiten de landbouw werkten, onder druk van de werkloosheid in de landbouw zijn terecht gekomen. Dit zou ook gelden voor schoolverlaters die geen werk konden vinden en toen in de landbouw zijn gaan werken, hoewel dat eigenlijk hun bedoeling niet was.

De omvang van het verschijnsel was en bleef echter een vraagteken. Omdat het ook voor de agrarische structuur van grote betekenis kan zijn, besloot het Landbouw-Economisch Instituut een onderzoek in te stellen naar het voorkomen van het verschijnsel.

Alvorens het onderzoek landelijk aan te pakken werd gekozen voor een proefonderzoek in Overijssel. Dit om een eerste indruk te krijgen en om de methode van telefonisch enquêteren uit te proberen. De reden om Overijssel te kiezen was tweërlei: Overijssel is een "gemiddelde" provincie, d.w.z. het geeft een agrarisch structureel beeld te zien dat overeenkomst vertoont met het gemiddelde landelijke beeld, en er was adressenmateriaal beschikbaar van een onderzoek in 1980/81 naar de beroepskeuze van boerenzoons ¹⁾. Hierdoor kon snel worden begonnen met de proefenquête.

De enquête is in de eerste plaats opgezet om na te gaan of de vragenlijst en de manier van enquêteren goed waren. Uit de enquête zijn echter resultaten gekomen die de moeite van het publiceren waard zijn, ook al kleven er enkele beperkingen aan.

1.2 De enquête

Voor het onderzoek is een enquête uitgevoerd onder bedrijfs-
hoofden en hun echtgenotes met vragen over de beroepen en veranderingen van beroep van hun zoons van 16 jaar en ouder.

De enquête is uitgevoerd in mei en juni 1984, gedeeltelijk telefonisch en gedeeltelijk door persoonlijk bezoek.

Het telefonisch enquêteren bleek - met zekere beperkingen - ook voor structuuronderzoek een goede mogelijkheid om in korte tijd een groot aantal enquêtes uit te voeren. De enquête werd gehouden in de gemeenten Dalfsen, Denekamp, Losser en IJsselham. Gemeenten met in mei 1984 werkloosheidspercentages van achtereenvolgens 12,1, 16,6, 18,2 en 18,9%. Deze gemeenten werden voor het beroepskeuzeonderzoek gekozen vanwege hun ligging ten opzichte

1) P. van der Linden en G.M.J. Loeffen. Opleiding en beroep van boerenzoons. LEI-Mededeling No. 292 (1983).

van centra van werkgelegenheid en de ligging in Oost en West Overijssel. Deze gemeenten zijn niet geheel representatief voor Overijssel. Door omrekening kan echter wel een globale indruk worden verkregen van het aantal gevallen van toetreden tot de landbouw in Overijssel onder druk van werkloosheid.

In 1980 is een aantal eisen gesteld aan de te enquêteren gezinnen:

- bedrijfshoofd : van hoofdberoep landbouwer
  - : 50 - 65 jaar
  - : één of meer zoons van 16 jaar of ouder
- bedrijf : minstens 70 sbe
  - : bestaat voor minder dan 60% uit akkerbouw
  - : bestaat voor minder dan 60% uit tuinbouw

Deze eisen zijn ook in 1984 gesteld. Er zijn echter geen nieuwe adressen bijgenomen maar er zijn wel adressen afgevallen. Oorzaken daarvan waren bijvoorbeeld dat het bedrijf inmiddels was overgedragen of het bedrijf was beneden de gehanteerde grens van 70 sbe gedaald. Dit verlies aan gezinnen in de enquête kan voor een deel door herberekeningen worden gecompenseerd.

De zoons in de geënquêteerde gezinnen die na 1980 16 jaar zijn geworden werden ook in het onderzoek betrokken. Daardoor kwamen ook in 1984 zoons voor in de leeftijdsklasse van 16-19 jaar. Daarom kan - met enige reserve - worden aangenomen dat de groep zoons in de enquête bij benadering overeenkomt met de groep zoons van bedrijfshoofden van 50-69 jaar. Dit is de leeftijdsgroep waar het overgrote deel van zoons van 16 jaar en ouder voorkomt. Voor de omrekeningen naar de situatie in Overijssel is daar steeds van uitgegaan.

1.3 De bezigheden van de geënquêteerden

In de enquête onder 228 bedrijfshoofden met één of meer zoons van 16 jaar en ouder, werden 580 zoons van 16 jaar en ouder aangetroffen. Over 562 van deze zoons werden gegevens verkregen. Hun bezigheden op het moment van de enquête zijn weergegeven in tabel 1.1.

Tabel 1.1 Bezigheden van de geënquêteerde zoons

	Aantal	%
Schoolgaand	97	17
Militaire dienst	10	2
Werkend in de landbouw	151	27
Werkend buiten de landbouw	274	49
Werkloos	24	4
Minder valide	6	1
Totaal	562	100

Uit dit overzicht blijkt de werkloosheid onder de boerenzons aanzienlijk lager te zijn dan de gemiddelden in de betreffende gemeenten die in de voorgaande paragraaf werden gegeven. Ook wanneer de werklozen alleen worden betrokken op de buiten de landbouw werkenden is het percentage werklozen (8%) nog relatief laag te noemen. Hier dringt zich de vraag op of dit percentage wellicht zo betrekkelijk laag is doordat een deel van de (potentiële) werklozen in de landbouw - bijvoorbeeld op het ouderlijk bedrijf - zijn gaan werken. In hoofdstuk 3 wordt hierop nader ingegaan.

De aantallen zoons die onder invloed van de werkloosheid in de landbouw zijn gaan werken, maken deel uit van het totaalaantal in de landbouw werkende zoons. De omrekeningen tot provinciaal niveau leidden tot een aantal van ongeveer 2500 in de Overijsselse landbouw werkende zoons. Hiervan zouden er ongeveer 2200 op het ouderlijk bedrijf werken en zouden circa 150 zoons al zelfstandig landbouwer zijn. De overige 150 zoons werken als landarbeider op een ander landbouwbedrijf.

Om te zien of de berekende aantallen overeenkomen met de werkelijkheid is een vergelijking gemaakt met het aantal dat bij de landbouwtelling in mei 1984 is geteld.

Vergeleken met het aantal in mei 1984 getelde meewerkende zoons (1890) lijkt het berekende aantal (2200) aan de hoge kant. Echter bij degenen die op het ouderlijk bedrijf meewerken zijn er ook die mede-bedrijfshoofd zijn in een maatschap. Deze zijn hier tot de op het ouderlijk bedrijf werkende zoons gerekend, maar worden bij de landbouwtelling tot de bedrijfshoofden gerekend. Het berekend aantal in Overijssel op het ouderlijk bedrijf werkende zoons komt danook ongeveer overeen met het werkelijke aantal.

2. De nog niet werkende zoons

2.1 De schoolgaande zoons

Van de zoons van 16 jaar en ouder gaat een deel (17%) nog naar school (tabel 1.1). Gevraagd naar hun plannen na hun studie, gaf een vrij klein deel van hen (18%) te kennen in de landbouw te zullen gaan werken. Veruit de meesten gaan een niet-agrarisch beroep uitoefenen (63%). Dat kunnen er nog meer worden want 19% wist nog niet wat ze zouden gaan doen.

Van degenen die de landbouw ingaan is dat voor bijna allen (16 van de 18%) altijd de bedoeling geweest en voor slechts enkelen niet altijd. Uit de enquête bleek dat in geen van die gevallen (dreigende) werkloosheid een rol speelde.

Het is opvallend dat diegenen die pas later op de gedachte kwamen om in de landbouw te gaan werken, allen middelbaar agrarisch onderwijs volgden.

Bij de schoolgaanden is dus geen invloed van werkloosheid op de beroepskeuze aangetroffen. Deze kan echter nog wel verborgen zitten in de groep "nog niet bekend".

Omgerekend naar provinciaal niveau zullen er ongeveer 275 zoons die nu nog schoolgaan, na hun opleiding toetreden tot de landbouw. Dit aantal kan hoger worden door zoons die nu nog niet weten wat ze gaan doen.

2.2 Zoons in militaire dienst (dienstplichtig)

Er zijn slechts weinig zoons in militaire dienst (2%). Het merendeel van hen (achttiende deel) gaat na het vervullen van de dienstplicht een niet-agrarisch beroep uitoefenen. Slechts een tiende deel gaat in de landbouw werken, was dat altijd al van plan en heeft agrarisch onderwijs gevolgd. Eveneens een tiende deel weet nog niet wat na de dienstdienst te gaan doen.

Omgerekend naar provinciale aantallen gaat het om ongeveer 160 zoons in militaire dienst, waarvan er circa 15 na de dienst in de landbouw gaan werken.

3. De werkende zoons

3.1 De in de landbouw werkende zoons

Zoals we in par. 1.3 zagen, werkt ruim een vierde deel van de zoons in de landbouw. Dat was voor de meesten van hen (87%) altijd de bedoeling, maar voor 13% van hen was dat niet het geval. Slechts 2% van de in de landbouw werkende zoons blijkt door werkloosheid in de landbouw te zijn terechtgekomen. Van die zoons blijkt een derde deel zich wel te hebben voorbereid op het werk in de landbouw door het volgen van een agrarische schoolopleiding. Het overig deel heeft ander lager beroepsonderwijs gevolgd.

De overigen die wel in de landbouw werken maar voor wie dat niet altijd de bedoeling was, hebben voor het merendeel ook een landbouwopleiding. Voor hen werden andere redenen opgegeven voor de verandering van beroep. Voor het merendeel zijn dit veranderingen van beroepskeuze geweest tijdens de schoolloopbaan. Dit bleek bij de vergelijking met het onderzoek in 1980 naar de beroepskeuze. Toen, dus vóór de grote werkloosheid, bleek het grootste deel van hen al in de landbouw te werken. Wat de redenen voor hun beroepsverandering waren is niet precies bekend, maar in geen der gevallen was het werkloosheid.

Omerekend naar Overijssels niveau gaat het om ongeveer 2500 in de landbouw werkende zoons. Hiervan zijn er ongeveer 50 onder druk van de werkloosheid in de landbouw gaan werken. Daarnaast zijn er omstreeks 250 om andere redenen alsnog in de landbouw gaan werken.

3.2 De buiten de landbouw werkende zoons

Voor deze groep zoons is de vraag gesteld of verwacht werd dat zij in het huidige beroep zouden blijven. Voor 84% van hen is de vraag bevestigend beantwoord. Voor 7% wordt verwacht dat er een verandering zal optreden, voor een vijfde deel onder invloed van werkloosheid. De ouders verwachten dat van degenen die door werkloosheid worden bedreigd slechts één op de vier een (kleine) kans maakt om alsnog in de landbouw te komen. Van de anderen die waarschijnlijk van beroep gaan veranderen, maken niet minder dan twee van de drie een (grote) kans in de landbouw te komen. Ook hier blijken andere redenen om in de landbouw te gaan werken een aanmerkelijk belangrijkere rol te spelen dan werkloosheid.

Omerekend naar provinciaal niveau zullen ongeveer 175 buiten de landbouw werkende zoons alsnog in de landbouw gaan werken. Onder hen zijn er circa 15 die dit zullen gaan doen onder invloed van de werkloosheid.

3.3 De werkloze zoons

Van de tot de beroepsbevolking behorende zoons is ongeveer 5% werkloos, het gaat om een totaalaantal van ongeveer 400 boerenzoons in Overijssel. Maken zij een kans om in de landbouw terecht te komen? Naar verwachting van de ouders maakt 12,5% van hen een kans om in de landbouw te komen, maar slechts een kleine kans. Hierbij maakt het geen verschil of ze pas kort of al langer werkloos zijn.

In Overijssel gaat het om ongeveer 50 boerenzoons die mogelijk alsnog in de landbouw komen. Men bedenke echter dat de kans hierop slechts klein wordt geacht. Dat dit maar een kleine kans is komt waarschijnlijk ook doordat een naar verhouding groot deel van de werklozen afkomstig is van kleinere bedrijven.

4. De invloed van werkloosheid op het (gaan) werken in de landbouw

Om een goed beeld te krijgen van de invloed van werkloosheid, moet de extra toetreding door werkloosheid worden geplaatst naast de (extra) toetreding onder invloed van andere factoren. Beide dienen te worden gezien tegen de achtergrond van het totaal aantal van 2500 in de Overijsselse landbouw werkende boerenzoons.

In tabel 4.1 is een overzicht gegeven van de verschillende categorieën boerenzoons die alsnog in de landbouw zijn gaan werken of misschien daarin zullen gaan werken.

Tabel 4.1 Zoons van veehouders in Overijssel die (misschien) in de landbouw (zijn) gaan werken

Bezigheid/plan	Totaal-aantal	Zijn gegaan of gaan na ander beroep of beroepsplan alsnog in de landbouw	
		To-taal	van wie onder invloed van werkloosheid
Werkzaam in de landbouw	2500	300	50
Gaan na school in de landbouw	275	30	-
Gaan namil.dienst in de landbouw	15	-	-
Gaan na niet-agr.beroep alsnog in de landbouw	175	175	15
Werklozen die misschien in de landbouw gaan	50	50	50

Uit dit overzicht blijkt, dat er een vrij omvangrijke toetreding tot de landbouw heeft plaatsgevonden en (waarschijnlijk) zal plaatsvinden, van boerenzoons die eerst iets anders deden of van plan waren. Tegelijkertijd wordt echter duidelijk, dat werkloosheid hierbij een beperkte rol speelt. Het is opmerkelijk dat er bij de keuze van nog schoolgaande zoons om alsnog de landbouw in te gaan, volgens de ouders in geen der gevallen sprake was van invloed van (dreigende) werkloosheid.

Men dient te bedenken dat beroepskeuze een proces van jaren is, waarbij een geleidelijke ontwikkeling plaatsvindt. Het is mo-

gelijk en zelfs waarschijnlijk dat de werkgelegenheidssituatie invloed heeft op de beroepskeuze, maar het is slechts één der factoren. Plotselinge veranderingen van beroep doen zich gewoonlijk alleen voor onder bijzondere omstandigheden. Werkloos (dreigende) worden kan zo'n omstandigheid zijn. Toch zal dan veelal sprake zijn van een noodoplossing. Dit blijkt ook uit het feit, dat de ouders van twee derde deel van door werkloosheid in de landbouw terecht gekomen zoons verwachten dat de betreffende zoon niet in de landbouw zal blijven.

5. Veranderingen van plannen en beroep sedert 1980

5.1 De groepen geënquêteerde zoons

Zoals al in hoofdstuk 1 werd vermeld, is in 1980 een onderzoek ingesteld naar de beroepen en beroepsplannen van boerenzoons in Overijssel. Doordat voor het onderzoek naar de extra toetreding onder druk van werkloosheid van hetzelfde adressenbestand is uitgegaan, werd een vergelijking tussen 1980 en 1984 mogelijk. Door vergelijking van de beroepen en de plannen per zoon kan een beeld worden verkregen van de veranderingen die in de afgelopen jaren hebben plaatsgevonden. Deze vergelijking is overigens alleen mogelijk voor de zoons die in beide jaren bij de enquête waren betrokken. Het zijn de 488 zoons in het omliggende deel van tabel 5.1.

5.2 De zoons die in 1980 naar school gingen

Van de 176 zoons die in 1980 naar school gingen zijn er 144 ook in 1984 in de enquête betrokken. Een deel van deze jongemannen ging ook in 1984 nog naar school, ongeveer twee derde deel verscheen op de arbeidsmarkt (tabel 5.2). Zij hadden niet allen succes: 9 van hen vonden geen werk en waren in 1984 werkloos.

Van degenen die in 1984 nog naar school gingen veranderden er 5 van beroepsplan: van richting landbouw naar een niet-agrarisch beroep. Zodoende zijn slechts weinig scholieren nog van plan de landbouw in te gaan (tabel 5.2).

Degenen die in 1984 werkten, kwamen overwegend terecht in het beroep dat zij van plan waren om te gaan uitoefenen. Een aantal veranderde inmiddels van plan of beroep, vooral van landbouw naar niet-agrarisch. Er zijn er echter ook enkelen omgezwaaid van niet-agrarisch naar landbouw. Zoals in de voorgaande hoofdstukken bleek is dit zelden een gevolg geweest van (dreigende) werkloosheid.

In hoeverre werkloosheid een rol heeft gespeeld bij degenen die in 1980 nog niet wisten wat ze wilden worden is niet duidelijk geworden. Bij deze categorie kozen er van degenen die ook in 1984 nog naar school gingen, naar verhouding veel voor de landbouw. Anderzijds waren er van de twijfelaars uit 1980 slechts zeer weinig die in 1984 in de landbouw werkten. Over de gehele groep "weet het niet" genomen, is sprake van een zelfde verhouding tussen in- en buiten de landbouw als bij alle in beide enquêtes voorkomende zoons. De onzekere groep lijkt in hun uiteindelijke beroepskeus dus veel op de anderen. Het is dan ook de vraag of werkloosheid invloed heeft gehad op hun beroepskeuze. Wel is

Tabel 5.1 De in 1980 en de in 1984 bij de enquête betrokken zoons

In 1984	In 1980				Aantal in enquête van 1984
	schoolgaand	werkend		nog geen 16 jaar	
		in landbouw	buiten landbouw		
Schoolgaand	44	-	-	53	97
Militaire dienst(plicht)	10	-	-	-	10
Werkend in landbouw	38	99	5	9	151
Werkend buiten landbouw	43	6	220	5	274
Zonder werk	9	1	13	1	24
Minder valide	1	-	5	1	6
In 1984 niet in enquête	32	48	66	-	.
Aantal in enquête van 1980	176	154	309		562 639

Opmerking: In 1984 werd ingedeeld naar de bezigheid op het moment van de enquête.

In 1980 werd ingedeeld naar beroep, ook de werklozen en de dienstplichtige militairen.

Hierdoor ontbreken in 1980 de categorieën werklozen en dienstplichtige militairen.

duidelijk (tabel 5.1) dat werkloosheid bij de schoolverlaters naar verhouding vrij veel voorkomt. 1)

Tabel 5.2 De geënquêteerden die in 1980 naar school gingen

1984	Beroepsplan 1980			Totaal
	in landbouw	buiten landbouw	weet het niet	
Schoolgaand (of mil.dienst)				
Plan in landbouw	2	-	5	7
Plan buiten landbouw (incl. nog niet bekend)	5	33	9	47
Werkt in landbouw	34	2	2	38
Werkt buiten landbouw	5	28	10	43
Zonder werk	-	8	1	9
Totaal	46	71	27	144

5.3 De zoons die in 1980 al werkten

Het overgrote deel van de zoons werkte in 1984 nog in hetzelfde beroep als in 1980 (tabel 5.3). Er veranderden er evenveel - eigenlijk even weinig - van landbouw naar niet-agrarisch als omgekeerd. Dat betekent in feite dat er naar verhouding minder naar de landbouw zijn gegaan dan daaruit zijn vertrokken. Er zijn immers meer buiten de landbouw dan in de landbouw werkende zoons.

Tabel 5.3 Zoons die in 1980 werkten

1984	Werkend in 1980		To- taal
	in landbouw	buiten landbouw	
Werkend in landbouw	99	5	104
Werkend buiten landbouw	6	220	226
Zonder werk	1	13	14
Totaal	106	238	344

Overigens waren de in 1980 buiten de landbouw werkende destijds lang niet allemaal van plan buiten die landbouw te blijven: 35 van hen waren in 1980 van plan in de landbouw te gaan werken.

1) Zie ook: C.J.M. Spierings en G.H. Wolsink. Bestemming van schoolverlaters van het middelbaar agrarisch onderwijs. LEI-publikatie 2.172 (1984).

Uiteindelijk realiseerden, tot dusver, slechts 5 van hen hun plan. Een zevental is nog steeds van plan om in de landbouw te gaan werken, maar 23 hebben hun plan opgegeven.

Hiertegenover staan de 7 zoons die de landbouw wilden verlaten; zij werken nog steeds in de landbouw. Dit in tegenstelling tot 6 anderen die in 1980 niet het plan hadden, maar toch de landbouw hebben verlaten voor een ander beroep. Hier is de balans dus ongeveer in evenwicht. Overigens is het mogelijk dat er meer de landbouw zouden hebben verlaten wanneer de werkgelegenheidssituatie beter zou zijn geweest.

6. Conclusies

Er zijn vele factoren die de keuze wel of niet de landbouw in beïnvloeden. Eén daarvan is (dreigende) werkloosheid. Bij dit onderzoek is speciaal gevraagd naar de invloed van (dreigende) werkloosheid.

Bij de schoolgaande zoons is geen invloed van werkloosheid op de beroepskeuze gebleken. Ook in de periode 1980-1984 veranderde geen der in beide jaren schoolgaande zoons zijn keuze van een niet-agrarisch naar een agrarisch beroep. Het omgekeerde kwam wel voor. Het is mogelijk dat bij een gunstiger werkgelegenheids-situatie meer zoons de landbouw zouden hebben verlaten. Daarvoor zijn echter geen aanwijzingen verkregen.

Bij de in de landbouw werkenden zijn er slechts weinig die door (dreigende) werkloosheid in de landbouw zijn terechtgekomen. Bovendien wordt voor twee derde deel van hen verwacht dat zij de landbouw weer gaan verlaten.

De ouders geven slechts een klein deel van de werkloze zoons een kans op een arbeidsplaats in de landbouw. Zij noemen het bovendien een kleine kans.

Van de buiten de landbouw werkende zoons zal naar verwachting nog een flink aantal in de landbouw gaan werken. Echter, slechts enkelen gaan dit doen onder druk van (dreigende) werkloosheid. Het grootste deel doet het om andere redenen.

Uit het onderzoek blijkt dat in Overijssel (dreigende) werkloosheid tot dusver weinig boerenzoons de landbouw heeft doen ingaan. Volgens de ouders zal werkloosheid ook slechts weinig boerenzoons alsnog doen toetreden tot de landbouw. In Overijssel veroorzaakt werkloosheid dus slechts in beperkte mate extra toetreding tot de landbouw.

Hoewel het dus een beperkt aantal betreft, zijn onder invloed van werkloosheid meer zoons in de landbouw gaan werken. Ook is het mogelijk dat door gebrek aan werkgelegenheid buiten de landbouw meer zoons in de landbouw zijn gebleven. In welke mate dit verschijnsel zich voordoet is niet bekend. Het lijkt echter niet waarschijnlijk dat het om grote aantallen gaat. Over de periode 1980-1984 bleken naar verhouding meer zoons van landbouw naar niet-agrarisch te zijn overgegaan dan omgekeerd.

Op basis van het onderzoek mag worden aangenomen, dat ook de ontwikkeling van de agrarische structuur in Overijssel weinig invloed ondervindt van (dreigende) werkloosheid van boerenzoons.

7. Samenvatting

- Het onderzoek

In 1984 is een enquête gehouden onder de veehouders met zoons van 16 jaar en ouder in vier gemeenten in Overijssel: Dalfsen, Denekamp, Losser en IJsselham. Het doel was een proefonderzoek, ter voorbereiding van een landelijk onderzoek, naar de invloed van werkloosheid op het wel of niet in de landbouw gaan werken door boerenzoons.

Hierbij werd het vragenformulier getest en het telefonisch enquêteren getoetst. In beide opzichten werd een positief resultaat verkregen. De resultaten van de enquête waren zodanig dat afzonderlijk verslag wordt gedaan van dit proefonderzoek.

Voor het proefonderzoek werd het adressenmateriaal gebruikt van een onderzoek naar de beroepskeuze in deze gemeenten in 1980. Het onderzoeksmateriaal heeft daardoor beperkingen. Een deel van de bedrijfshoofden is niet meer in functie of voldoet niet meer aan de bedrijfsgrootte-eis van minimaal 70 sbe. Het aantal zoons in de enquête is daardoor kleiner dan in 1980. Anderzijds zijn er nu zoons in de enquête die in 1980 nog geen 16 jaar waren.

Door omrekeningen is een indruk verkregen van de situatie in de provincie Overijssel. Aan die gegevens kan geen absolute waarde worden gehecht, ze zijn indicatief.

Van de boerenzoons bleek 4% werkloos te zijn. Betrokken op het aantal buiten de landbouw werkende zoons was dat 8%. Dit is aanmerkelijk minder dan het percentage werklozen in de gemeenten van onderzoek (uiteenlopend van 12,1 tot 18,9%).

- De nog niet werkende zoons

Van de schoolgaande zoons is 18% van plan in de landbouw te gaan werken. Het overgrote deel van hen (16%) was dat altijd al van plan. De anderen hadden eerst een ander beroep in gedachten. Volgens hun ouders was voor geen van hen (dreigende) werkloosheid een reden om van beroepskeuze te veranderen.

Er zijn weinig boerenzoons in militaire dienst (2%). Na de diensttijd gaan bijna allen buiten de landbouw werken. Slechts een tiende deel van hen gaat in de landbouw werken, zoals altijd al het plan was. Ook hier geen invloed van werkloosheid op de beroepskeuze.

- De zoons in de landbouw

Van alle zoons werkt ruim een vierde deel in de landbouw. Dat was voor de meesten (87%) van hen altijd al de bedoeling, voor 13% niet. Uit de enquête blijkt 2% van de in de landbouw werkende

zoons door werkloosheid in de landbouw te zijn gekomen. Het merendeel (11 van de 13%) van wie het oorspronkelijk niet de bedoeling was om in de landbouw te gaan werken, veranderde om andere redenen van beroep. Een groot deel van hen veranderde al tijdens de schoolperiode van beroepskeuze.

In de provincie Overijssel zijn bij benadering 50 van de 2500 in de landbouw werkende zoons in de landbouw gekomen door (dreigende) werkloosheid. Volgens hun ouders zal twee derde deel van hen de landbouw weer gaan verlaten.

- De zoons buiten de landbouw

De helft van de zoons werkt buiten de landbouw. Van 7% van deze groep zoons wordt verwacht dat zij van beroep zullen gaan veranderen, een vijfde deel daarvan onder invloed van werkloosheid. Van deze laatste groep maakt volgens de ouders een op de vier een (kleine) kans om in de landbouw te komen. Van de anderen maken er twee van de drie een kans. Ook hier blijken andere redenen een aanmerkelijk belangrijker rol te spelen dan werkloosheid.

Van de tot de beroepsbevolking behorende zoons is 5% werkloos, dat zijn er in Overijssel omstreeks 400. Volgens de ouders maakt één op de acht van hen een (kleine) kans om in de landbouw te komen.

- Beroepsverandering sedert 1980

Van de zoons die zowel in 1980 als in 1984 op school zaten, zijn er weinig van beroepsplan veranderd. Bovendien ging dat alleen van agrarisch naar niet-agrarisch. Mede daardoor heeft nog slechts een beperkt aantal het plan om in de landbouw te gaan werken (13%).

Twee derde deel van de zoons die in 1980 op school zaten, verscheen inmiddels op de arbeidsmarkt, ruim 6% zonder succes. Het merendeel kwam terecht in het soort beroep dat hun voor ogen stond. Ongeveer 3½% ging buiten de landbouw werken, al was het oorspronkelijke plan: landbouw. Voor 1½% was het tegenovergesteld het geval. Werkloosheid speelde hierbij nauwelijks een rol.

Het overgrote deel van de zoons die in 1980 werkten, werkt nog in datzelfde beroep. In totaal veranderde er 3% van beroep, evenveel van landbouw naar niet-agrarisch als omgekeerd. Omdat er veel meer buiten de landbouw werkenden zijn, betekent dit in feite dat er relatief meer de landbouw hebben verlaten dan er in zijn gekomen. De werkloosheid heeft hier - volgens de ouders - in weinig gevallen een rol gespeeld.

Het is mogelijk dat meer zoons de landbouw zouden hebben verlaten wanneer de werkgelegenheid beter zou zijn geweest.

- Conclusies

Werkloosheid is slechts één der factoren, die een boerenzoon van beroep of beroepsplan kan doen veranderen. Het is, volgens de ouders, een factor die weinig invloed heeft op de beroepskeuze van hun zoons. Een deel van de invloed van (dreigende) werkloosheid heeft zich echter onttrokken aan de waarnemingen van de onderzoeker. De invloed kan daardoor groter zijn dan uit het onderzoek naar voren komt. Desondanks kan worden gesteld dat in Overijssel de omvang van extra toetreden tot de landbouw van boerenzoons onder invloed van (dreigende) werkloosheid beperkt is. Ook kan het eventueel door gebrek aan werkgelegenheid in de landbouw blijven van boerenzoons slechts beperkt van omvang zijn. De gevolgen van de werkloosheid voor de agrarische structuur en de ontwikkeling daarvan zijn daardoor waarschijnlijk dan ook van ondergeschikt belang.